

I. ročník

- 1) Naucit Sumer, Egypt, Indie
- 2) Zpracovat písemně hlavní díla z těchto oblastí
- 3) Zpracovat přeorezne testy 1,2,3,4

1 PÍSEMNICTVÍ STAROVĚKU A RANÉHO STŘEDOVĚKU

Historicko-sociální kontext

Starověké písemnictví vzniklo pravděpodobně v letech 3500 př. n. l. až 500 n. l. Literatura – písemnictví, souhrn písemných projevů – je jednou z forem vyjádření vztahu člověka ke světu. Těto formy zaznamenání skutečnosti předcházely projevy zejména rituálního významu. Byly to např. nástěnné malby, tance spojené s primativními rytmickými pokrkými, magické obřady, průpovědi, zaříkadla a zaklínadla; později vznikaly pranostiky, přísloví a pořekadla. Myty jako způsob vysvětlení světa a jeho rádu dodávaly lidem určitou jistotu. Namalované obrazy zpočátku odpovídaly realitě, byla tak lépe „uchopitelná“ a mohla být snadněji ovládána. Postupným vývojem přestávaly být jejím obrazem a stávaly se zástupným znakem. Tuto funkci plní i slovo. Slovo je zástupným znakem pro pojmy, které se utvářejí v našem myšlení jako zobecnělé představy.

Slovesná kultura, která existovala před vynalezením písma nebo vznikala nezávisle na psaném projevu, měla kolektivní charakter a byla šířena ústním podáním (ústní lidová slovesnost – folklór). Jméno autora nebylo většinou známo a nebylo ani důležité. Pouze taková skladba, která vyhovovala společným predstavám, byla lidmi přijímána; protože však byla předávána ústní formou, docházelo často k nezáměrným i záměrným obměnám a vznikaly její varianty.

1.1 CENTRA KULTURY

První památky nejstarších civilizací se dochovaly prostřednictvím písma, jež zprvu sloužilo praktickým účelům – jako nezbytnost zaznamenat např. ekonomické údaje, politické a společenské události.

1.1.1 SUMER

Mezopotámie, rozkládající se na území dnešního Iráku, v povodí řek Eufrat a Tigris, byla jednou z nejstarších civilizací (3500 př. n. l.). Sumerové již znali početní systém. Vynalezli obrázkové písmo, tzv. pictogramy (z lat. namalovaný), v němž každý obrázek zastupuje určitou věc (např. lovce, ženu, nádobu), ale nevztahuje se ještě ke konkrétnímu jazyku. Z nich se postupně vyvinuly ideogramy (z rec. idea – myšlenka), které jsou považovány za první skutečné písmo; dokázaly již zaznamenat i abstraktní pojmy (lásku, smrt, radost). Později Sumerové svůj systém zdokonalili. Začali používat šikmo seríznuté rákosové pisátka a do hliněných destiček vtiskovali místo obrázků zjednodušené klínkové obrázky. Podle nich se písmo nazývá klínové.

- **NÁREK NAD ZKÁZOU MĚSTA URUK:** básně, které se staly předlohou pro **EPOS O GILGAMEŠOVĚ**, nejstarší dílo světové literatury. Dochovaly se pouze zčásti na dvanácti hliněných destičkách. Pocházejí pravděpodobně z doby kolem roku 1700 př. n. l.

Epos (z řečtiny – slovo, řec, pověst) je žánr veršované epiky zaznamenávající mýty, významné události v životě určitého národa a činy mimorádných osobností. Vystupuje v něm mnoho postav, děj je spletí a rozvíjí se zvolna. Doplňován bývá rozsáhlými popisy. Typický je široký verš, užití ustálených básnických přívlastků (epitet) a básnických figur, tzn. zvláštního uspořádání slov v textu tak, aby esteticky působila (přitom význam jednotlivých slov se nemění). Bývá to např. opakování slov, vypoštění spojovacích výrazů, odchylinky od pravidelného slovosledu.

- **EPOS O GILGAMEŠOVĚ:** Gilgameš (ze dvou třetin bůh a z jedné třetiny člověk) je líčen jako tyranský vládce, nutící své poddané k těžké práci na stavbě hradeb města. Obyvatelé žádají bohy o pomoc. Ti proto sešlou na zem polodivokého člověka Enkidua, jenž má Gilgameše přemoci. Původně protivníci se však stanou přáteli a vykonají mnoho hrdinských činů. Enkidu umírá v důsledku prokletí bohyně Ištar a Gilgameš, který pocítí strach ze smrti, se vydává hledat tajemství nesmrtelnosti. Bez úspěchu se vraci do města Uruk a poznává, že hradby, které dal vybudovat, chrání město před nepřáteli a jsou dílem, jež ho činí velikým a nesmrtelným.

Do eposu je vložen příběh o potopě, který přejaly i jiné literatury.

- Epos **ENUMA ELIŠ** (Když nahore) vypráví o stvoření světa
- **CHAMMURAPIHO ZÁKONÍK** – první právní spisy, které nechal vypracovat a vytiskat do kamenné skály král **Chammurapi** (1. pol. 18. stol. př. n. l.)

1.1 CENTRA KULTURY
1.1.1 SUMER
1.1.2 EGYPT
1.1.3 INDIE
1.2 ČÍNSKÁ LITERATURA
1.3 PERSKÁ LITERATURA
1.4 HEBREJSKÁ LITERATURA
1.5 ANTICKÁ LITERATURA
1.5.1 ŘECKÁ LITERATURA
1.5.2 ŘÍMSKÁ LITERATURA

Klínové písmo

EPOS O GILGAMEŠOVĚ

Utanapištěm vypravuje Gilgamešovi příběh o potopě:
Po celý den vál jižní vítr;
dul prudec a zkázu přivedl zemi.
Jak bitevní vřava napadal lidi.
Bratr již nevidí svého bratra,
a lidi z nebe poznati nelze.
Tu sami bozi se potopy lekli
a prchnuše vystoupili až k Anovu nebi.
Jako psi choulí se bozi, jako psi na rampě leží.

A když sedmý nadešel den,
holubici jsem vyslal, volně vypustil ven.
Vylétla holubice a vrátila se,
neb nebylo vidět pevného místa, přilétla zpět.
Vyslal jsem havrana, volně vypustil ven.
Vzlétl havran a spatřil opadávající vody,
potravu hledá, poletuje, kráká, ale nevraci se.
(Pozn.: An byl sumerský bůh nebes)

1.1.2 EGYPT

Hieroglyfy

Nejhustěji osídlené bylo povodí řeky Nilu. První památky pocházejí ze stejné doby jako sumerské. Egypťané své texty zaznamenávali rovněž pomocí obrázkového písma, tzv. hieroglyfů, které malovali na papyrus třtinovými perky. Toto písmo rozluštěl roku 1822 Franois Champollion (1790–1832). Nápisy nad reliéfy hrobek měly magický charakter.

Achnatonův hymnus na Slunce
Krásné a zářící se objevuješ na obzoru,
ó Slunce živoucí, počátku všeho žít!
Když na východě objevilo ses, zemi jsi naplnilo krásou svojí.
Skvěješ se vznesené a velké
vysoko nad zeměmi všemi,
paprsky tvoje objímají světy,
světy jež zrodily se z tebe,
a ty jsi Den a spoutáváš je všecky,
ty spoutáváš je pro drahého syna.

KNIHA MRTVÝCH – soubor textů náboženského charakteru, rady zemřelým, sloužící k jejich ochraně před soudem bohů

Texty naučného charakteru – přísloví, naučení, rady.

VLASTNÍ ŽIVOTOPIS SINUHETŮ (1950–1935 př. n. l.) – autobiografické vypravování, jehož námětu využil finský spisovatel Mika Waltari¹⁹ pro zpracování románu **Egyptan Sinuhet**

ACHNATONŮV HYMNUS NA SLUNCE – chvalozpěv faraóna **Amenhotepa IV.**

1.1.3 INDIE

Indii patřilo k nejvíce osídleným oblastem povodí řek Indus a Ganga (3000–2000 př. n. l.). Památky byly spjaty s náboženstvím, uctíváním bohů – personifikovaných přírodních jevů (vody, ohně, země, nebe). Kulturu ovlivňoval brahmanismus, hinduismus, buddhismus a džinismus.

Základní myšlenkou hinduismu je odplata za vykonané skutky prostřednictvím převtělování. Forma existence lidské bytosti závisí na tom, jak jednala a jak se chovala v životech předchozích. Člověk se tak rodí stále znova. Vysvobozením z tohoto koloběhu je dosažení nirvány – věčné blaženosti, kdy se posmrtná duše spojí s bohem světou.

RVÉD – nejznámější z knih vědění (byly psány védským jazykem, pak sanskrtem). Védy se dělily na bráhmany – knihy o smyslu oběti a obřadů, a upanišády – nauky a úvahy o lidském životě

V hinduismu je patrný i ve dvou dochovaných eposech.

MAHÁBHÁRATA – epos líčí bratrovražedné boje mezi dvěma rody Bháratovců. Děj vychází ze starých mýtů a je značně složitý, propletený i filozofickými úvahami. Připojeny jsou výklady o zákonech a morálce. Epos patří k nejrozsažejším památkám světové literatury, obsahuje přes 200 000 veršů a jeho forma je převážně dialogická

RAMÁJANA – hrdinský epos o lásce prince Rámy a jeho manželky Sítý. Ta je unesena králem démonů a Rámovi ji pomáhá vysvobodit král opic Hanuman

Dále díla pocházejí z počátku našeholetopočtu, přibližně 3.–5. stol.

PĀNCATANTRA – kniha o pěti oddílech, obsahující drobnou epiku – bajky, pohádky, mravoučné příběhy. Bajky byly převyprávěny do češtiny I. Olbracht¹⁸ v knize **O MUDRCI BIDPAJOVI A JEHO ZVÍŘÁTKÁČKACH**

SAKUNTALA – lyrická hra bráhma Kálidásy (4.–5. stol. n. l.). Námět pochází z eposu **MAHÁBHÁRATA**. Do češtiny bylo přebásněno F. Hrubín¹⁷ pod názvem **ZTRACENÝ PRSTEN**

OBLAK POSLEM LÁSKY – milostná báseň Kálidásy. Hrdina se ocítá ve vyhnanství, je odloučen od své milé, a proto posílá milostné vzkazy po mraku plujícím nad Indií

KÁMASÚTRA – umění milovat, praktická příručka milostného života

1.2 ČÍNSKÁ LITERATURA

Čínská civilizace sídlila v povodí Žluté a Velké řeky. Vývoj zde probíhal bez kontaktů s jinými centry vzdálenosti. Milosrdenství byla dána už samotným jazykem a typem písma, jeho symbolem byla Velká čínská zed. Původní náboženství a filozofické směry, které ovlivnily čínskou kulturu, byly konfucianismus a taoismus.

Konfucianismus zdůrazňuje rozum, odpovědnost, pozitivní postoj člověka ke světu; usiluje o nalezení správných norem a podřízení se řádu. **Taoismus** zdůrazňuje přirozený řád věci, nezasahování do něj, oproštění člověka od všeho, co ho ovlivňuje z vnějšku a vzdaluje od základu bytí.